

Az 50. Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem¹

Város Kép Arculat

Ünnepi rendezvény

Elsőként egy ünnepi megemlékezésre került sor a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság budapesti híres épületében, a gellérthegyi Uránia Csillagvizsgáló termeiben – a nyári egyetemet megelőző hét csütörtökén, július 13-án. Hámos József, a TIT elnöke köszöntette az egybegyűlteket, majd Piróth Eszter, a TIT igazgatója méltatta a Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetemet. Meggyesi Tamás, a Savaria „örökös elnöke” emlékezett az alapítókra és az ötven év néhány meghatározó személyiségére: dr. Gonda Györgyre, Vas megyei tanácselnökre, Szentlélek Tihamér múzeumigazgatóra, Fazakas Péter megyei főépítészre, Szilágyi István városi főépítészre és Pungor Jánosra, a Vas megyei TIT kiemelkedő vezetőjére. Czettner Ibolya, a Vasi TIT elnöke mutatta be a Savaria helyét, szerepét a megyei TIT életében, majd Körmendy Imre, az egyetem tanácsának jelenlegi elnöke emlékezett a nyári egyetem témáira s annak hatásaira Európában és hazánkban. Az ünnepi rendezvényt – a TIT hagyományaihoz híven – egy értékes előadás tette teljessé: Báth János néprajztudós, a település-néprajz kiváló művelője a székely hegyi tanyákról tartott izgalmas, élményszerű előadást. Tágítva mindannyiunk látókörét, hisz a köztudatban – még jobbára a szakmai ismeretekben is – a tanya és a tanyarendszer fogalma az Alföldre kötődik. Székelyvasság, a Gyimesek, a csíki- és gyergyói-medence településeinek világa vált teljesebbé a hegyi tanyák világának érzékletes, ízes bemutatásával. A rendezvényt egy kiállítás tette teljessé, amely 11 tablón, sok-sok fénykép és egyéb dokumentum segítségével idézte fel az első 49 Savaria nyári egyetemet, annak örömteli, gazdag eseményeit. A megnyitót Wiktor Antal, a Vasi TIT korábbi igazgatója tartotta – értő módon idézve fel a megyei értéktár részét képező nyári egyetem múltját.

Tervező tábor

Hetedik alkalommal került megrendezésre a nyári egyetemhez kapcsolódó tervező tábor.²Ebben az évben Szentgotthárd egykori „Kaszagyárának” területével, annak megújításával foglalkoztak az építész, tájépítész és településmérnök hallgatók. A három nap alatt a helyszínnel és a feladattal, no meg a településsel ismerkedtek a résztvevők. A tervek össze készülnek el, s a Magyar Urbanisztikai Társaság székházában kerülnek bemutatásra, majd a város számára átadásra.

Az idei téma

Az elmúlt évek változásai, a családi házak építési engedély-mentessége, de már korábban a határok átjárhatóvá válása, honfitársaink „tömeges” világljárása, a világháló által szobánkba hozott nagyvilág vizuális hatása, az újdonság keresése, az erőteljes individualista gondolkodás (megbízó és tervező részéről egyaránt), az építészetben a modern kezdetétől általánossá váló önmegvalósítás szétzilálta településeinket, azoknak képi, arculati megjelenését. Sokszor egy-egy településen járva az az ember benyomása, hogy sajátos szoborparkban, kiállításon járunk, s nem egy településen. Néhány éve

¹ Az írás Körmendy Imre bevezető, gondolatindító előadására épül. A mások által elmondottak, az események kurzív betűkkel jelennek meg. Értelemszerűen az előadás akkori ígéretei, előrejelzései immár múlt időben jelennek meg.

² 2011-ben, első ízben Ongierth Richárd (abban az évben a Savaria tanácsának elnöke) és Simon Zoltántól származik az ötlet. Eddig Vasvár, Keszthely, Vaskeresztes, Celldömölk, Óriszentpéter és Sárvár fogadta az egyetemistákat, és adott nekik feladatot. A tervező tábor ötletei, tervei több helyen jó alapot szolgáltattak ahhoz, hogy a fejlesztés elinduljon.

Osskó Judit emlékeztette az akkori nyári egyetem résztvevőit, hogy a településképi identitásképző elem.³

Hazánk talán azért is nehéz helyzetben van e tekintetben, mert 1848 óta annyi és oly drasztikus behatás, társadalmi – politikai fordulatot élt meg az ország, hogy szétfelaprózódott a korábban meglévő összetartás, összetartozás érzése, kultúrája. Felbomlottak a közösségek, a társadalom szinte egyszemélyes csoportokra esett szét.⁴ Bibó István egy tanulmányában drámai módon állapította meg 1948-ban, hogy hazánk ebben az időszakban azért tudott befogadni sokakat – igen különböző nyelvű és kultúrájú embereket, mert nem volt egységes kultúrája.⁵

Ha településeink helyzetére, arculatának alakulására tekintünk, akkor érthetővé válik, hogy miért éppen e témát választotta az Egyetem Tanácsa az idei, 50. nyári egyetem témájául.

Ebben a helyzetben – szakmai körökben is – sokan reménykedéssel néztek a településképi-védelmi törvényre és az általa előírt, készítendő települési arculati kézikönyvre (TAK), mert azt a reményt táplálta bennük, hogy sikerül valami olyasmit létrehozni, ami orientálja az építetőköt és a tervezőket egyaránt. Ugyanakkor kételyek is megfogalmazódtak ezzel kapcsolatban, különösen a villámgyors határidők miatt, mert tudván tudott, hogy a társadalmi változásokhoz idő, s nem is kevés idő szükségeltetik. Az is a kételyeket erősítette, hogy a településtervezés komplex rendszeréből kiragadott a településképi-védelmi törvény, az arculati kézikönyv s az erre alapuló rendelet egy lényeges elemet, s ezzel megfosztotta azt környezetétől (s hiányossá tette a helyi építési szabályzatot). A szempontok, szakterületek külön érvényesülése, mozgása – sokak szerint – egyik legnagyobb problémája hazánkknak.⁶

Miért oly fontos a település képe, arculata? Egyrészt a helyi identitás egyik rétegének része, mint ilyen maga is identitásképző és -erősítő elem.⁷ Másrészt akár arra is gondolhatunk, amit Dosztojevskij adott egyik szereplőjének szájába: „A szépség menti meg a világot”. Ennek végig-gondolása igazán izgalmas téma, elég egyelőre csupán annyi, hogy igazán központi kérdése, témája lehet e kérdés a Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetemnek, ha ilyen remények fűződnek hozzá.

A nyári egyetem programja, vezérfonala

Az első nap a köszöntéseké, s a felvetett kérdés szárnyra bocsátásáé volt. Különös jelentőséget adott e téma tárgyalásának a településképi arculati kézikönyvek és önkormányzati szabályozás közeli határideje, valamint a jövő nemzedékek szószólójának akkortájt megjelent elvi állásfoglalása, amely különösen a rövid határidőt kifogásolta, a helyi társadalommal való közös gondolkodáshoz.⁸

³ Osskó Judit: A városkép, mint az identitás kialakításának és megőrzésének eszköze, Szombathely, 2013.

⁴ Csányi Vilmos: Íme, az ember – A humánetológus szemével (Libri könyvkiadó, Bp. 2015.) c. könyvében (is) leírja ezt a jelenséget, hogy korunk embere gyakran úgy viselkedik, mint egy csoport, amit korábban csoportban (család, lakóhelyi közösség, ...) oldott meg, azt most egyedül próbálja. Egyszemélyes hiedelemvilága, saját szent helyei stb. létezik, léteznek.

⁵ Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcs magyar történelem – Bibó István munkái 7. Argumentum Kiadó, Budapest, 2012.

⁶ Pl. Know How Foundation, GB, 2000-2001.

⁷ Vö. Meggyesi Tamás: A városok identitás-rétegei (előadás a nyíregyházi településfejlesztési konferencián), 2010. Vizuális rétegek: a táj, természeti környezet, külső városképek, belső városképek, utcák és terek; kulturális arculat; környezetminták és jelképtértékű építmények.

⁸ (ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS A TELEPÜLÉSKÉPI ARCULAT VÉDELMI SZOLGÁLÓ ÖNKORMÁNYZATI SZABÁLYOZÁSOKRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSAIRÓL, Ügyszám: AJB-3709/2017. Ügyintéző: dr. Agócs Ilona).

A második nap első témája az országszerte zajló nagyberuházásoké volt. A nem tematikus elemek – a „kórusmű” városok „szólistái”⁹ – egyediségükből és gyakran jelentős méretükből eredően (gondoljunk itt a stadionokra, jelentős ipari üzemekre, ipari parkokra, bevásárlóközpontokra, de akár felhőkarcolókra is) meghatározó elemei, alakítói a városképnek, sőt annak arányait, arányosságát, egyensúlyát is érinthetik. Az elmúlt időben és kiváltképp napjainkban számos jelentős beruházásnak vagyunk tanúi szerte az országban, de különösen a fővárosban és a pólusvárosokban, a megyei jogú városokban.

Harmadik témája az ez évi nyári egyetemnek a „**Múltunk jövője**” címet viselte.¹⁰ Történeti épületeinket és városrészeinket sok tényező veszélyezteti az energiatudatosságtól az építési láz sokféle hevületéig. Az elmúlt időszakban láthattuk, hogy a hőszigetelő ablakok minként változtatják meg történeti (nem védett) épületeinket, a falak hőszigetelése a gazdag részletképzésű és a külföldiek által megcsodált épületeinket alakíthatják át végzetesen.¹¹ A lakásépítési támogatási rendszer is az új építésű lakások vételét, építését támogatja a legerőteljesebben. Gyakran az építetők sem tudnak mit kezdeni a régi épületekkel. Ezzel egyidejűleg újabb „társadalmi igény” szemtanúi lehetünk szerte Európában: az elpusztult, megsemmisült épületek újjáépítése iránti vágyak és politikai szándéknak. Megtalálja-e a műemlékes és építész szakma a szakmai elveknek és a politika elvárásainak egyaránt megfelelő szűk ösvényt? A téma szerteágazó volta, sokszínűsége miatt elég jelentős részt szántunk erre a Savariából.

Befejező témánk az Európa Kulturális Fővárosa kérdésköre volt. Aktualitását az adta, hogy Szombathely és a közeli Lendva is tervezi pályázni e címre.¹² Meghívott előadóink bemutatták, hogy milyen hatással volt Nagyszeben, Kassa és Pécs épített örökségére, arculatára, fejlődésére a kulturális fővárosi cím elnyerése, a felkészülés, a megrendezés, és mindennek milyen az utóélete, tartós eredménye.

Az alapkérdés

A szépség és a város egyes vonásai c. írásban (4D 31. szám, 2013, 22-37. lap) szóltam a város szépségének azon vonásairól, amelyeket a régi épületek és városnegyedek, az idő által formált, a használatától megkopott, a történelem által „írt” elemei jelentenek. Magától értetődőnek vettem azonban, hogy jelentősége van a települések szépségének. Most szeretném ezt a hiányosságot, legalább részben pótolni.

Dosztojevszkij egy szereplőjével mondatta ki megsejtését, próféciáját (esetleg meggyőződését): „A szépség menti meg a világot.” E mondatot – azóta - sokan idézték, többek között Szolzenyicin az irodalmi Nobel-díj átvételekor mondott beszédében; aki hozzáfűzte: „Vérszomjas történelmünkben mikor, kit és mitől mentett meg a szépség? Megnemesített, felemelt, rendben van – de kit mentett

⁹ Vö. Meggyesi Tamás: Városépítészeti, Urbanisztikai Intézet, Bp. 2006. /Egyetemi jegyzet, kézirat/ „A városépítészeti kórusmű”.

¹⁰ Elég lenne Chesterton szavaira figyelni a holtak demokratikus jogaira, valamint a JFK által is feljegyzett intelmére: „Ne bonts el egy kerítést sem addig, amíg nem tudod, hogy miért hozták létre.”

¹¹ Már a világháború utáni felújításokkor lekerült az épületekről sok dísz (toronyok, kupolák, bádogos remek, vakolatdíszek, festések, szobrok, ...), majd a 80-as évek felújításai során került az épületekre idegen, szerelt burkolat, s napjainkban a hőszigetelés bővületében tűnnek el díszítő elemek vagy a korábbi vakolat-architektúra elemeit hungarocell elemek váltják fel, amit egy madárka is kikezd, s a földszinten a járókelők, kíváncsi gyerekek morzsolnak szét.

¹² A nyári egyetem ötödik napján, a Szentgotthárdon kezdett kirándulás résztvevői a szlovéniai Lendvát is felkeresték.

meg? A szépség lényegének, a művészet mibenlétének azonban van egy sajátossága: a valódi műalkotás meggyőző ereje cáfolhatatlan, hatalmába keríti a még elzárkózó lelkeket is.”

Másutt egy katolikus megújulási mozgalom inspiráló szikrái között leljük fel. Michel Pochet, az Olaszországban élő francia művész e címmel – A szépség menti meg a világot - írt cikke a Nouvelle Cité 547. számában jelent meg; ebben felveti az ember, minden ember jogát a szépséghez. E cikkben a szépségnek is érdekes új tartalmat ad (amit most, e keretek között nem lehet ismertetni).

Kazinczy Ferenc azt írta a nyelvújítás korában: „Ha valahol a jó gyökeret vert, ott mindig a szép készítette az utat”. Ez érthetővé válik, ha Márait hallgatjuk: „A szép rögtön kell. Az igazra alszunk egyet. Lelkünknek elég a kép. A testnek keret is kell.” Ragyogóan fogalmazza meg az első benyomás fontosságát, ami nagy valószínűséggel még az „igaz” felismerésének, elfogadásának is kedvez.

Chiara Lubich, a XX. század egyik nagy egyénisége írta, hogy a jó, az igaz teljessége, a bölcsesség megtapasztalása sokszor e sóhajt hívja elő a szemlélőből, a jelenlévők közül: „De szép!”

Ha a pszichológusokat kérdezzük, azok állítják, hogy a „beszélő” szavainak hitele a személyiségen múlik. Még a tudósok között is óriási jelentősége van az ún. nonverbális „közlésnek”. A városok esetében ez azt jelenti, hogy egy város élhetőségéről mindennél beszédesebb a városkép, az utcák és terek harmóniája. Ez – jó esetben – kifejezi az ott élő közösség kultúráját.¹³

Alighanem elég érvek ezek a város, a település szépsége szükségessége mellett. Ha mégis hozzá kellene tenni valamit, akkor Jan Ghelt idéznénk: „Először megformáljuk városainkat – azután azok formálnak minket.” A szerző ezen állítását elsősorban a mozgásra és a köztereken való tartózkodásra, az ottani tevékenységekre fejt ki, de ha további részleteket vizsgálunk könyvében – a magyarul is megjelent *Élhető városokban*¹⁴ -, akkor egyértelmű, hogy ez a városok vizuális és használati minőségére, azaz szépségére is vonatkozik. S ez azt is jelenti, hogy a saját érdekünkben és a következő generációk érdekében kell széppé tenni településeinket.

Szeretném azonban egy további szemponttal gazdagítani szemlélődésünket: „Egyik könyvének borítóján olvasható önéletrajzi jegyzetében Lewis Mumford elsősorban társadalmi és esztétikai értelmezésként jellemzi építészetelméleti és – kritikai munkásságát.” – írta Vidor Ferenc. Majd így folytatta: „A jelzők sorrendje itt aligha véletlen, hiszen a humán követelményeket a formai ismérvek fölébe helyezve az építészet csak akkor tekinthető sikeresnek, ha – a formai megoldásokat meghaladóan – a teljes környezetből áradó örömet képes nyújtani az embereknek.”¹⁵

Sok településen tapasztalható, hogy kevés a házak, építmények megújulása, harmóniája, ha nincs meg az élet gazdasági és társadalmi alapja. Kapolcs községben a Művészetek Völgye fesztivál immár 27. alkalommal történő megrendezése (óriási érdeklődéssel, tíz napig tömegekkel), országos ismertsége, hírneve ellenére a 2001. évi 462 főről 2011-re 380 főre csökkent a népesség.¹⁶ Tíz év alatt 17,7%-os csökkenés!

¹³ Korompay György szerint, tőle idézi e megállapítást az *Egy tanszék 80 éve: a BME Urbanisztikai Tanszékének története c. könyv*, Szerk.: Alföldi György, TERC, Bp. 2009.

¹⁴ Gehl, Jan: *Élhető városok*, TERC Kiadó, Bp. 2014.

¹⁵ Mumford, Lewis: *A város a történelemben*, Gondolat, Budapest, 1985. Vidor Ferenc tanulmánya a szerzőről a könyv 612-615. lapján olvasható; az idézett bekezdés a 612. lap alján található.

¹⁶ Kapolcsot 1869-ben 1226 lakták, 1900-ban 1099-en, 1920-ban 935-en, ..., 1980-ban 621-en, 1990-ben 455-en.

Az első nap

A mintegy hetven résztvevőt – a korábbi évek kialakult rendje szerint – Majthényi László, a megyei közgyűlés elnöke, Puskás Tivadar, a város polgármestere, a Kormányhivatal képviselője - ez évben a megye állami főépítésze, Csermelyi Andrea - és a Vas megyei TIT egyik vezetőségi tagja, Portschy Tamás köszöntötte. A Miniszterelnökség hivatott képviselője, Kolossa József főosztályvezető – két előadásban (az első Füleky Zsolt helyettes államtitkár helyett) és a másodikat követő vitában - ismertette a kormányzati célokat és az ennek eléréséhez rendelt eszközöket, azok összefüggéseit, az eddig elért eredményeket, és kiemelten foglalkozott a települési arculati kézikönyvekkel s az ezek alapján készítendő önkormányzati rendeletekkel. A „szakma” – idén Körmendy János ny. megyei főépítész - pedig jelezte az ebbéli kérdéseket és tapasztalatokat. „A településképi Arculati Kézikönyv: Rendkívül jó gondolat a településen lakók bevonása a „kinek mi tetszik a településen” játékba. Mi kell ehhez? Idő, jól beszélgető csapat, aki járkál a településen és beszélget. Benne jó építészek, tájasok, akik érzik a harmóniát (és a diszharmóniát); elfogadott jó főépítész, közösség, akiket érdekel a település arculata is, néhány a településen elfogadott ember, aki vezet, aki megmutat, aki később tolmácsol, stb., jó példakönyvecskék mindjárt az induláskor, kedvcsinálónak, pénz és ehhez való szerkeszthető térkép.” Bemutatta, hogy a központi szabályozás gyakori változása, egyes rendeletek késedelme, a Lechner Központ késedelmes felkészültsége és leginkább az idő hiánya jelentős problémák okozója. Gond az is, hogy a védett területeken kívül csökkent a helyi építési szabályzat mozgástere egyes szabályok megalkotására, ami érzékeny veszteség a települések jövőbeli alakulásában. Kiváltképp a Fertő mentéről készített képek végén Csoóri Sándort idézte: „A kultúra nem dísz, nem fényűzés, nem ráadás valamire, hanem élet.”¹⁷

*A résztvevők élénk érdeklődésével folytatott vitán számos gond merült fel, amelyekre nem született (nem is születhetett) minden kételyt eloszlató válasz.*¹⁸

A város arányos fejlesztéséről

A második napon – mint ismert – a nagyberuházásokról volt szó Budapesttől Szentgotthárdig. Ezek felvetik a városok arányosságának kérdését. Mekkora léptékű fejlesztések lehetségesek anélkül, hogy a település elveszítené korábbi, esetenként évszázadok alatt kiforrott arculatát? A nagyléptékű építkezések miként rendezik át a teret, a városrészek helyét, szerepét a településen?

Minden város értelemszerűen egyéniség: Budapest óriási méretéhez képest jelentéktelenebb egy akkora építkezés, ami Szentgotthárdon félvárosnyi.

A városokat gyakran élő organizmusokhoz hasonlítják, párhuzamokat vonva életkori sajátosságokkal, fejlődési pályákkal, működési kérdésekkel. Ha a településekre, mint élő organizmusokra tekintünk, akkor magától értetődő, hogy az élővilágban keressük párhuzamait, ősképeit (s mivel a települések helyhez-kötöttek, első sorban a növényvilágra érdemes figyelnünk). Az is világos azonban, hogy nem elégedhetünk meg a formai másolással (mint azt sokan az építészek közül teszik), hanem a belső törvényszerűségekre kell figyelmünket fordítanunk. Egyik alapvető jellegzetessége a növényvilágnak, hogy fejlődése, növekedése arányos. Vannak persze ellenpéldák: ilyen az óriási termés alatt ágait

¹⁷ Csoóri Sándor: Hogy mi a költészet, nem tudom. (2010. 03. 12.) Irodalmi Szemle

¹⁸ Az eddig Európa-szerte készült kézikönyvek tájegységekre készültek, s nem településekre, s nem rohamtempóban, kötelezettségnek eleget téve. A magyar „előzmény” Krizsán András a Balaton-felvidékre készült könyve, szintén egy tájegység egységes hagyományára, építészeti arculatára készült (hiányossága telekalakítás és a telken belüli elhelyezés nem kellő részletezettsége, valamint a települési lépték alig-alig megjelenése).

vesztő gyümölcsfa, a hatalmas virágzatába belepusztuló agavé, vagy a gomba termőtestének hirtelen megjelenése és növekedése. Az első kettőt nem kell magyarázni, hiszen világosan láttatja az aránytalan fejlődés öngyilkos hatását (Platón óta tudjuk, hogy valamit gyakran az ellentétéből ismerünk fel), a harmadik esetében arra érdemes figyelni, hogy a micélium, a földalatti szálak növekedése esetenként több évig fejlődve, naggyá növe előzi meg a termőtest látványos növekedését (tehát csupán a mi szemünkben hirtelen és aránytalan).¹⁹

A nagyléptékű és gyakorta erőltetett fejlesztések számára olyan területeket szemelnek ki, amelyek hosszú időn át nem voltak beépítve, vagy egészen eltérő hasznosításuk volt. Így történt ez a lakótelepek építésekor, s ezt tapasztalhatjuk manapság is sok területen (Győr – Audi gyár bővítése védett természeti területen, Kecskemét – Mercedes gyár és ipari park felépítése a legjobb minőségű szántókon, ...). Ezzel kapcsolatban érdemes megfontolni, hogy a települések beépítetlen területe ugyanolyan szerves részük, mint a beépített. A beépített terület értékét az (is) adja, hogy beépítetlen területek veszik körül, illetve tagolják. E tagoló elemek beépítése – véleményem szerint – elhibázott dolog.²⁰

A jelentős beruházások esetében újra meg újra felmerül a kérdés, mennyire legyen emblemikus, ikonikus az új épület/együttes. Ez a kísértés eléri a politikusokat és az építészeket egyaránt, amint erről a tíz éve magyarul is olvasható Épületkomplexus c. könyvében Deyan Sudjic ír részletesen és igen szemléletesen.²¹ Ezekkel az egyedi létesítményekkel kapcsolatban pedig érdemes elgondolkozni azon, amit Meggyesi Tamás így foglal össze: a városépítészet kórusmű. Kérdés, hogy ezek a „szólisták” (akik egyedi módon „öltözhetnek”) köszönő viszonyba, egységbe kerülnek-e a kórusal, azaz a város tematikus elemeivel, tömegével. S az is előfordulhat, hogy időzavar vagy spórolás miatt a sivár „dobozépítészet” nyer teret.

*Schneller Domonkos a kiemelt fővárosi kormányzati beruházásokat mutatta be sok térképi áttekintéssel és képekkel illusztrált előadásában. A megvalósult és tervezett beruházások jelentős része az ún. átmeneti zónában fekszik, ami a rendszerváltás óta a városfejlesztési dokumentációk legfontosabb célterülete.*²²

*Huszár Gábor, Szentgotthárd polgármestere a város elmúlt évtizedeinek történetét idézte fel – különös tekintettel az ipar fejlesztésére, a rendszerváltás utáni autógyártás létrejöttére és jelenére. A város ipari parkja kuriózum, hiszen „határon átnyúló”: a két település ipari parkja az országhatár mentén összefügg. A motorgyár a város legnagyobb foglalkoztatója, jelentős iparűzési adó befizetője, mégis – a polgármester szerint – igen fontos a város szellemiségéhez, hogy központja, a városháza a barokk kolostor épületében működik. A gazdaság elengedhetetlen az élethez, de a szellem, a lélek elsőbbsége elvitathatatlan. A város életében a múlt és a jelen összekapcsolódik.*²³ Bemutatta az ideai tervező tábor feladatát képező volt kaszagyári terület megoldatlan helyzetét: a település központja szomszédságában, két folyó találkozásánál fekvő 6 hektárnyi területen, amelyen értékes ipari

¹⁹ E gondolatot járta körül a kecskeméti, 2016 augusztusában rendezett Országos Főépítészei Konferencia, kiváltképp annak egyik, a MUT által szervezett szekciója. Körmendy Imre: A települések arányos növekedése – Arányos fejlődés.

²⁰ Lásd erről: Kanczelné Veréb Mária – Körmendy Imre: A települési önkormányzatok száma és a települések tagoltsága, Falu Város Régió, 2010/2-3. szám, ill. e szerzők írása: A települések tagoltsága, mint adottság és lehetőség, In: Élhető települési táj – Tudományos értekezések, 4D könyvek, BCE, 2012. Vö: szomszédsági egység. (Clarence Perry, 1920, 29.)

²¹ Sudjic, Deyan: Épület-komplexus, HVG Könyvek, Bp., 2007.

²² Az előadásról olvasható Schneller Domonkos: Szerencsés találkozások /Gondolatok a budapesti kormányzati beruházások kapcsán c. cikke az Építész Közlöny - Műhely 253. lap számában, 2017. augusztus, MÉK, Budapest, 8-11. lapokon.

²³ Előadása a MÉK Építész Közlöny – Műhely 253. számában szintén olvasható (24-27. lap).

csarnokok és barokk majorsági épületek is állnak, két évtizede nem történik semmi előrelépés, nincs igazi gazdája az értékes területnek.

Németh Iván, a város volt főépítésze Győr jelentős beruházásaiból állított össze egy csokorra valót. Előadásának tételei: az önmegvalósítás nem zilálta szét a településeket (mint azt a kérdésfeltevés sugallta), csak „zilálgatja”; a települések mindig változtak a történelemben, csak jelenleg a kultúra globalizálódik menthetetlenül. Elméleti kitekintésében (tudomány vagy áltudomány a várostervezés elmélete?) Kevin Lynch, Gordon Cullen, Jane Jacobs és Christopher Alexander tanulmányait idézve azt állította, hogy a várostervezés a tudomány és a művészet közös halmazába tartozik. Értelmezése szerint az a fejlesztés számít nagyberuházásnak, amelyik a városi szövetre és életminőségre nagy hatással van. Így az aktuálisan legnagyobb értékű ifjúsági olimpiai fesztivál fő helyszínén kívül, amelyik Újváros, Sziget és Pinnyéd városrészek fejlődésének is jelentős lökést adott, fontosnak tartotta az egyetem fejlesztését, a közterületi fejlesztéseket, a kereskedelmi fejlesztéseket, a folyópartok több kilométeres megújítását, sőt a lakótelepek energiatakarékos rekonstrukcióját, vagy a hulladékgazdálkodási beruházásokat is. Területileg és beruházási érték szempontjából is kiemelkedő az AUDI 1990-es évek eleje óta folyamatosan fejlődő gyártelepe, ami elsősorban közvetett hatásai miatt kiemelkedő a város fejlődésében; meghatározza a város gazdasági helyzetét és nagy hatással van a kultúra szinte minden szegmensére. A bemutatott példákon keresztül felhívta a figyelmet nagyberuházások tervezése során a városépítészeti szemlélet fontosságára.

China Tibor, Debrecen főépítésze a civis-város két speciális nagyberuházását prezentálta, a nagyerdei új városi stadiont s a vasúti pályaudvarral összeépülő, tervezett intermodális csomópontot, a Modern városok program egyik jelentős fejlesztését.²⁴

A városok öröksége, emlékezete

A harmadik témacsoport, amit érintettünk ezekben a napokban, azt így foglaltuk össze: **Múltunk jövője**. A városok örökségével, a meglévő épületállománnyal, a föld alatt és az épületekben rejtőző emlékekkel, üzenetekkel kapcsolatban évszázadok óta heves viták zajlottak, s zajlanak napjainkban is. Sok fejlesztő, amikor ingatlant vásárol, csak a telket nézi, no meg az építési lehetőségeket, pedig az ingatlan fogalmába a rajta álló épület és a róla nyíló pince (azaz a földalatti világ) ugyanúgy beletartozik, az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény szerint mindenképp.²⁵ Ezzel a kérdéssel szorosabban most nem foglalkoztunk, remélem, valamelyik következő nyári egyetemen még előkerülhet ez az aspektus.

Annál izgalmasabb kérdés napjainkban az elpusztult örökség újbóli „feltámasztása”, hamvaiból, emlékezetéből történő újjáélesztése. Oskó Judit a Várkertbazár újjáépítése kapcsán tartott remek előadásában idézte a tervező Potzner Ferenc által a műleírásba beemelt bibliai részletet.²⁶

„Mindennek rendelt ideje van, Ideje van a kövek elhányásának, és (más fordításban: szétszórásának) Ideje van a kövek egybegyűjtésének.” (Prédikátor könyve 3. fejezet, 1-8 vers)

²⁴ Vö. China Tibor: Jelentős projektek Debrecenben, Építész Közlöny – Műhely, 253. szám, 2017. augusztus, MÉK, Bp. 20-24. lap.

²⁵ 1997. évi CXLI. törvény

²⁶ Oskó Judit: Tévutakon át az újjászületésig, Bp. 2015. május 3.

Ha megnézzük a szöveg környezetét, akkor könnyen megriadhatunk, hiszen ilyesmiket olvashatunk:

„Megvan az ideje a rombolásnak, és megvan az ideje az építésnek.”

Továbbá:

„Megvan az ideje a megőrzésnek, és megvan az ideje az eldobásnak.”

Ezt a bibliai részt (is) nagy hozzáértéssel és elmélyüléssel kell tanulmányoznunk, mert könnyen félreérthetjük. Gyökössy Endre (Bandi bácsi): Homo christianus c. könyvében elemzi a prédikátor könyvének e szakaszát, ami később így zárul: *„Bizony minden hiábavalóság.”* (19. vers) Egy-egy részletet kiragadva, önmagában szemlélve könnyen eltévedhetünk.²⁷ A lényeg: az időt nem mi határozzuk meg, számunkra adott/adatik; de joggal érezhetjük, gondolhatjuk azt, hogy vannak kegyelmi pillanatok, kivételes idők, amit a görög nem a *kronosz* szóval illetett, hanem *kairosz*-nak nevezte. Ilyennek tűnik sokak számára a Várkertbazár újjáépítése, korszerűsítése.

Akkor miért nem örülnek sokan a Városligetben újjáépülő Közlekedési Múzeumnak, meg a budai Várban épülő lovardának, a gyökeres visszaalakításra tervezett Palotának? Vagy váraink újjáépítésének miért nem örülünk – legalábbis a művészettörténész és műemlékes szakma jeles képviselői odáig mentek, hogy kijelentsék: *„A török hódítás óta nem leselkedett ekkora veszély a magyar várakra.”*²⁸

Mi legyen a római kori örökséggel? Ennek a két világháború közötti kutatását sokan – a II. világháború után – a faszizmussal való azonosulásként vagy legalábbis rokonszenvként értelmezték.

Megszabadulhatunk-e valaha a politika nagymérvű befolyásától, s szemlélhetjük-e nyugodtan magukat a dolgokat? Elegendő távolságra vagyunk-e már az ókortól, s kellő ismeretekkel rendelkezünk-e ahhoz, hogy néhány épületet és műtárgyat újjáépítsünk, mint ahogy a Lajtán túl többen megtették szerte Európában? Egyes épületek, romok újjáépítésének az is a gyümölcse lehetne, hogy sokaknak nem kell Pompeibe s más távoli tájakra utaznia ahhoz, hogy átélhesse a római házak térélményét? A fenntarthatóság, vállalható fejlődés is mintha e mellett volna – legalábbis sejtésem szerint.

Az előadások sok szempontot adtak a probléma mélyebb megértéséhez és a megoldás útkereséséhez.

Napjaink „európai” irányelveihez támogatások is társulnak. Például a nulla kibocsátású épületek elérése érdekében lakóházainkat és középületeinket vastag hőszigetelő gúnyába bujtatják, becsomagolják. Túl fogja-e élni ezt az egy szempontot fetisizáló fejlesztést történeti épületeink architektúrája? Az elmúlt évek az ablakok terén kétséget ébresztenek bennünk.

*Perényi Tamás, a BME tanszékvezetője a történeti épületeink és a történeti városi szövet megőrzésének módját elősegítő kézikönyv fejezeteit mutatta be. A lexikonkötetnyi „kézikönyv” útvezető lehet minden szakember és érdeklődő számára, aki lakóként, városi polgárként, beruházóként, várospolitikusként vagy tervezőként kerül kapcsolatba a településeink arculatát meghatározó, identitásának alapját képező épületállománnyal és településrészrel. A világhálón is elérhető könyv adatai: **Historikus városi szövet megújítása Történeti épületállomány értékmegőrző, energetikai fejlesztése** Kezelési kézikönyv (ISBN 978-963-313-234-0)²⁹*

²⁷ Gyökössy Endre: Homo christianus – a krisztusi ember, Szent Gellért Kiadó, Budapest, (évmegjelölés nélkül).

²⁸ Marosi Ernő idézi a HVG újságírója. Hamvay Péter cikke, HVG, 2017. január 22.

²⁹ 1007/2016. (VI. 8.) Főv. Kgy. határozattal jóváhagyott dokumentum. Elérhető/letölthető a BME Lakóépület-tervezési Tanszékének honlapján: www.lako.bme.hu

Koszorú Lajos a budapesti világörökségi terület kezelési tervéről tartott előadást, de inkább annak hiányáról, az ezzel kapcsolatban felmerülő sok-sok kérdésről, arról a bizonytalan helyzetről, ami a világörökségi területek, különösen azok nagyterjedésű városi és táji egységeinek védelme körül hazánkban kialakult.

Dévényi Tamás a Jelentős történelmi emléké épületek megújítási kérdéseiről és tapasztalatairól beszélt, kiemelve a jogi, szakmai jogi alapokat, a ma divatos, társadalmilag – politikailag népszerű megoldások ellentmondásait kiemelve.

Maszyk Csaba - igen tartalmas előadásában - az Európában sokfelé tapasztalható újjáépítéseket ismertette, kiemelve néhány alkotást, amikről részletesebb ismeretek álltak rendelkezésére. Rámutatott, hogy nagyon kényes kérdések újragondolásáról van/lehet szó, s egyes esetekben nem ördögtől való az újbóli felépítés.

Kettejük és a szakma útkereséséről, vitájáról elgondolkodtató – legalábbis jelen cikk szerzője számára -, hogy évekkel ezelőtt, a drezdai Frauenkirche újjáépítéséről szóló cikkének címével az elsőként választott „hogya ne a pusztítás legyen az utolsó szó” címtől maga a szerző, Brenner János állt el³⁰(sejtésem szerint, hogy a szakma haragját ne vonja magára).³¹ Érthetően a nyári egyetem résztvevői sem tudták ezt a komoly kérdéskört megválaszolni, egységes álláspontra jutni.

Virág Zsolt, a Nemzeti Kastélyprogram és a Nemzeti Várprogram végrehajtásáért felelős miniszteri biztos (Miniszterelnökség), a sokakat érdeklő és Vas megyében igen aktuális várprogramról és kastélyprogramról tartott előadást, amelynek központi vezérelve az integrált örökségvédelem, a hasznosíthatóság, a kulturális és turisztikai hasznosítás, fejlesztés.

Visy Zsolt régészprofesszor, "A római birodalom határai – A dunai limes magyarországi szakasza" és a Hajógyári-szigeten fekvő helytartói palota bemutatásával összefüggő feladatokat ellátó miniszteri biztos a Limes világörökségi előterjesztéséről, annak fázisairól, magyarországi szakaszairól tartott értékes előadást. Széleskörű nemzetközi kitekintéssel mutatta be, hogy a világörökségi helyszíneken milyen gondok, feladatok és problémák vannak, milyen sokféle megoldás létezhet. Alapvető megállapítása, hogy a Világörökség Bizottság szerint az olyan megoldások, mint pl. az ausztriai Carnuntum újjáépítése azzal jár, hogy az a hely nem kerülhet be az örökségbe; a felépítéssel az, mint örökség elveszett. Ez megnehezíti az óbudai Hajógyári szigeten található egykori helytartói palota számos, jelentős mozaikjának és falfestményének helyszíni bemutatását. Különböző megoldások születnek arra, hogy miként lehet a nem kültéri használatra épült falak, szerkezetek védelmét megoldani, s nem elvesztve az örökségi státust mégis védelmet nyújtani, a látogató számára élményt nyújtani, átélhetővé tenni az egykori palotát.

A negyedik nap

Végül a negyedik témája e nyári egyetemnek az Európa Kulturális Fővárosa kérdésköre volt. Érthető, hogy sok város pályázik e kitüntető címre, hiszen komoly reklámozást jelent a város számára. Mindannyiunk tapasztalata, hogy ha vendégeket hívunk, akkor kitakarítjuk a lakást, megjavítunk olyan dolgokat is, amik toldott – foldott jellegéhez már hozzászólt a szemünk. Jeles ünnepeken,

³⁰ Brenner János: Időretek Drezdában, Építésügyi Szemle, 2006. (48. évf.) 1. szám, 6-9. lap. Ugyanerről, kicsit tágabb kitekintéssel: Brenner János: Időretek – A Frauenkirche feltámadása, Magyar Szemle, Új folyam XXVI. 7-8. szám.

³¹ Werner Heisenberg: A rész és az egész c. könyvében szól arról, hogy amikor Niels Bohr az atommodellről kezdett gondolkodni, és ezzel foglalkozni, azt kockáztatta, hogy a pozitívista tudományos közélet kiközösíti magából. Hasonló látszik a Velencei Kartán nevelkedett és a magyar műemlékes gyakorlaton felnőtt szakemberek körül is; többeket, akik új gondolatokat fogalmaznak meg, új utakat kísérleteznek, a szakma képviselői gyanakvással fogadnak (ha nem egyenesen legszívesebben távol tartanak az örökségvédelemtől).

húsvétra és/vagy a búcsúra meg – annak idején - a házakat is kimeszelték eleink. Érthető tehát, hogy erre az évre a városok komoly szépítési akcióba kezdenek; sőt – kihasználva, hogy ez a cím nem csupán a városra, hanem az országra is ráirányíthatja a figyelmet – fejlesztéseket is kikényszerítenek a maguk számára. Elegendő idő áll-e a felkészülésre? A sietség mivel jár, milyen veszélyeket hordoz? Mennyire sikerül az ünnepi év után a beruházások üzemeltetése, tartós fenntartása, étellel megtöltése?

Felmerül az a kérdés is, hogy sok család tapasztalhatta: nem a csodás tisztaság és gyönyörűség, gazdagság adja az együttlét ízét – zamatát, békéjét és örömet, hanem a szerető fogadtatás, az érkezőkre való odafigyelés, a család békéje (aminek hiányát nem nagyon lehet leplezni).

Guttman Szabolcs Nagyszeben európai kulturális fővárosi tapasztalatairól beszélt. Kiemelte, hogy sokat jelentett számunkra a német (szász) tapasztalatok és a velük való együttműködés. A szakmai tapasztalatok közül pl. kiemelte, hogy a belváros gyalogosítása szinte puccs-szerűen történt, hogy a város és a városlakók milyen rugalmasan alkalmazkodtak az új helyzethez. Az előkészítésnek részét képezte a 2001-2003. években megrendezett nyári egyetem, amely a történelmi központ elemzésével foglalkozott. a hallgatóság figyelmét felkeltette az a gondolat, ahogy Patrick Geddes diagramjának jobb felső negyedének, a tetteknek kilenc eleméhez gondolatátársításként hozzá kapcsolta a görögök 9 mûzsáját. ERATO - a templom tere (a hit szentsége), KLYO - a mesterségek tere, (a munka szelleme) URANIA - a fogadópiactér, (a hely szelleme), POLÜHÜMNIA - a városháza, (a törvényesség szentsége), EUTERPÉ - a múzeum (az alkotás szentsége), KALLIOPE - az iskola (a tanulás szentsége), MÉLPOMENÉ - az emlékezés tere (a temetés szentsége), THÁLIA - az előadások tere (a művészet szelleme), TERPSZIKORÉ - a közterek (a városszövet szelleme).

Tina Markušova ékes magyar nyelven Kassa tapasztalatairól szólt az ottani kulturális főváros kapcsán, kiemelve a történelmi épületek megújulását, új funkciókkal való gazdagodását. Az előadás rámutatott, hogy egy gyors felkészülési időszakban akkor tudunk hatékonyan dolgozni, s jó célokat megvalósítani, ha kellő ismeretekkel rendelkezünk (régészet, falkutatás, művészettörténeti, levéltári feldolgozottság) és következetesen s jó diplomáciai érzékkel tárgyalunk, kitartóak vagyunk. Az is nagy segítség, ha a szakterület állami vezetője ismeri és képviseli a szakma (és ezen keresztül a társadalom) hosszú távú értékeit, érdekeit. Az előadás segített, hogy felfedezzük Kassa rejtett kincseit.

Csaba Ders a pécsiek tapasztalatával gazdagította a nyári egyetem résztvevőit. Annak idején nem volt benne az előkészítő s végrehajtó csapatban, ezért azt az utat választotta, hogy nem ment bele az egyes megvalósult elemek ismertetésébe, kritikájába, hanem az egész fejlesztés eszmei hátterével foglalkozott. Megismertetett olyan ágensekkel, akikkel településtervezési munkánkban kevésbé számolunk: filoszokkal, közösségsszervezőkkel, ... Ragyogó példáját adta annak, hogy egy város nem épített elemek sora elsősorban, hanem gondolat. Felhívta a figyelmet, hogy egy város életében néhány év, egy-két évtized röpké pillanat csupán, hogy egyes beruházások évtizedek alatt ízesülnek a városba.

Koczka Tibor, Szombathely alpolgármestere a „pályázó várost”, Szombathely alakuló tervét mutatta be. Kirajzolódott az a folyamat is, ahogy többek bevonásával formálódik a program.

Az előző évekhez hasonlóan idén is egy, a témához lazábban kapcsolódó „záró előadás”-sal fejeződött be a nyári egyetem programja. Török Szabolcs Bence, a Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Karának oktatója Ivrea – Egy ikonikus nagyvállalat és a város fejlődésének kapcsolata c. az Olivetti cég városába vitte el a hallgatóságot. Izgalmas, kései megvalósulása a „paternalistának” nevezett iparfejlesztésnek, ahol a vállalkozó nem egyszerűen gyártani akart egy eladható terméket, hanem a formatervezésen túl az üzem megjelenésére és a település fejlesztésére is gondolt: munkás és tisztviselő lakásokat, étkezdét, közösségi házat, könyvtárat, óvodát, iskolát

hozott létre. Az Olivetti a város építésének katalizátora volt évtizedeken át. Tette mindezt magas művészeti színvonalon, támogatva a korszerű építészeti, építési formákat. Lehet, hogy a jövő útja is ez lehet, amikor a vállalkozó nem globálisan, hanem lokálisan (is) gondolkodik, felelősséget vállal a közösségért.

Kiegészítő programok

A programot további „csemegék” tették gazdagabbá. Még egy kiállítást tekinthettek meg a résztvevők a Kámoni Arborétum látogatóközpontjában: Zalotay Elemér építész terveit és rajzait. A kiállítást Gács József szombathelyi építész, a Savaria tervező táborainak mestere nyitotta meg, s az is növelte az átélhetőséget, hogy a résztvevők megtekintették az Arborétummal szomszédos telken álló Obszervatórium épületét, ami Zalotay kevés hazai épületeinek egyike. A csillagászatban méreteinél és eszközeinél fogva kimagasló eredményekre nem predestinált épület értékeiről, használhatóságáról, speciális erényeiről az intézmény igazgatója, Szabó M. Gyula, az MTA doktora beszélt humorral és igen érzékletesen. Szép példáját láttuk annak, hogy a szellemi felkészültség sokat pótolhat az eszközhiányból, a szegényebb fizikai, pénzügyi lehetőségekből.

Az arborétumon át vezető séta bemutatta azt a természeti környezetet, ami gazdagítja a várost, növeli az élhetőséget, és egzotáival tágítja ismereteinket a nagyvilágról. Az Arborétumot és látogatóközpontját Szendi Zsuzsa, a TIT új igazgatója mutatta be, aki Simon Zoltántól veszi át a Savaria szervezésének feladatait is. S „egyetemi székfoglaló előadásában” – A jelen városa a jövő városa? – felvázolta a közgondolkodásban tetten érhető érdeklődést és irányzatokat az urbanisztikában. Néhány honlap, blog követőinek száma azt mutatja, hogy széleskörű érdeklődés kíséri ezt a témacsoportot.

Pálffy Sándor a BME Urbanisztikai Tanszéke egyik munkacsoportjának esztergomi munkájáról számolt be, akik a „városolvasatok” sokrétűségét, a helyi identitás kérdéseit vizsgálják, sok-sok diákot bevonva a terepi munkába.³²

Egyik este, a város központjában található Savaria mozi kistermében tekinthettek meg a résztvevők és az érdeklődők néhány építészettel és a vidékkel kapcsolatos filmet. Ez az este, a kimozdulás már hagyománnyá vált a nyári egyetemek történetében. Osskó Judit két építészportréja volt műsoron: Alpár Ignác és Rerrich Béla munkássága és élete elevenedett meg. Mindketten – minden egyéniségük ellenére várost építettek, a nagyobb egész hatásában gondolkodtak – példát adva ezzel nekünk is. Kozma Gábor szombathelyi újságíró két rövidfilmmel lepte meg a nézőket: egy elnéptelenedett falu utolsó lakójával készített beszélgetéssel – szembesítve minket az elmúlással és közelmúltunk történetének ismeretlen furcsaságaival, halk-szavú drámaival (Remeteidő – Pusztaszentpéter); másik filmje pedig a 40. Savaria nyári egyetemén készült, s az egyetem kialakulásával, küldetésével foglalkozott.

A Budapesten is sikert aratott kiállítás Szombathelyen, a Martineumban is nagy érdeklődést váltott ki az egyetem résztvevőiből. A megnyitót itt is Wiktora Antal tartotta mindannyiunk örömére.

Ráadás

Az egyetemet az ötödik napon egy kirándulás zárta. Idén Szentgotthárd volt az úti cél, a tervező tábor városa. Az 1903-tól – egy barokk ciszterci majorság területén – felépült, s a rendszerváltásig üzemelő gyár bebarangolása igazi időutazás volt.

Az út másik állomása a közeli Lendva vára, annak állandó és időszakos kiállításai voltak. Örömmel fedezhettük fel a szlovéniai városban a közös múlt emlékeit, a budapesti Hadtörténeti Múzeum kölcsönadott régi fegyvereit, Salvador Dali kiállítását, valamint a remekül felhasznált padlástérben

³² Az idén Év Főépítésze életműdíjjal kitüntetett Philipp Frigyes, Esztergom főépítésze a megbízó, a csoport tagjai: Meggyesi Tamás, Locsmándi Gábor, Kissfazekas Kornélia, Düll Andrea, Wettstein Dómonkos és Pálffy Sándor. A készülő munka közbeszó véleményezését a MUT szakértői készítették: Schneller István, Kotsis István, Salamin Géza és Körmeny Imre.

kialakított szoborkiállítást, amelyet a városban sok éve működő művésztaborban készült bronz alkotások kaptak helyet.

Befejezés

E helyen kell megköszönni Simon Zoltánnak, a Vasi TIT elköszönő elnökének, hogy az elmúlt években találékonyságával, lendületével és kitartásával - munkatársaival együtt – szervezte a nyári egyetemet. Az új igazgatónak, Szendi Zsuzsának pedig sok sikert kívánunk felelős munkájához.

A Savaria egyik vonása a környező országok magyar szakembereinek részvétele (még ha jelképesen is), ami az idén öröndetesen megnőtt, mert Guttmann Szabolcs Kolozsvárról nyolc ifjú munkatársát is elhozta magával. Reméljük, hogy ezt az irányultságot a következő években is fenn tudjuk tartani. Abban is reménykedünk, hogy a magyar szakmák (hiszen a városhoz minden szakmának köze van), szakemberek és a laikusok is felfedezik, újra felfedezik e csodálatos rendezvényt, ahol szabad légkörben és kiemelkedően jó előadókkal lehet eszmecserét folytatni, közösen gondolkodni, ismeretet elmélyíteni, felfrissíteni, s ahol az egyetemi ifjúság és a frissen végzettek bekerülhetnek a „szakmai körbe”.

Körmendy Imre

a Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem elnöke,

a társszervező MUT elnöke